

Toch zal geen vrees ons nederslaan,
Toch doen wij 't krijgslied schallen!
Hoe ook de satan woedt,
Wij staan hem, voet voor voet,
Wij tarten zijn geweld!
Zijn vonnis is geveld!
Eén woord reeds doet hem vallen.

De voorzitter geeft hierna het woord aan Prof. Dr. H. Bavinck uit Kampen, die welwillend aan de uitnoodiging van de Commissie heeft voldaan, om dezen avond de feestrede te houden.

Feestrede van Prof. Dr. H. Bavinck. *)

Uitgenoodigd, om u eenige rekenschap te geven van de dankbare vreugde, welke ons op dezen dag bij de herdenking van het vijf en twintig jarig bestaan van *De Standaard* bezielt, wijs ik u allereerst in enkele trekken op de rijke historie, die in dat tijdperk achter ons ligt.

De verschijning van *De Standaard* op den 1sten April 1872 was eene gebeurtenis van gewicht. Door de beginselvastheid van Groen van Prinsterer was in 1869 en 1871 de zelfstandigheid herwonnen van de Antirevolutionaire partij. En het eerste teeken van herleving was de verschijning van *De Standaard*. Toen Groen dit vernam, was het hem eene blijde verrassing, een keerpunt in onze staatkundige geschiedenis. En dat was ze inderdaad. De Antirevolutionaire partij was

---

*) Deze rede is, breder uitgewerkt en met bewijzen gestaafd, afzonderlijk uitgegeven onder den titel: „Het vierde eener Eeuw. Rede bij gelegenheid van het vijf-en-twintig jarig bestaan van *De Standaard* door Dr. H. Bavinck." Kampen, J. H. Bos, 1897.

de kinder- en jongelingsjaren te boven gekomen en wilde niet meer loopen aan den leiband van anderen. Ze trad den mannelijken leeftijd in, wilde door eigen oogen zien en een eigen weg bewandelen. En terzelfder tijd, als de Antirevolutionaire partij tot deze ontwikkeling gekomen was, stond een man gereed, die langen tijd den vertrouwelijksten omgang met Groen had genoten en zijn volle vertrouwen verwierf, in wien zijne beginselen als vleesch en bloed waren geworden en die in zeldzame mate de rijke gave bezat, om de Antirevolutionaire beginselen te vertolken voor den eenvoudigste, om ze in te denken, uit te werken, toe te passen op alle vraagstukken van den dag, en om ook de politieke pers in dienst te stellen van de belijdenis van den Naam des Heeren Heeren.

Het eerste nummer verscheen op den 300sten gedenkdag van der Geuzen inneming van den Briel en riep het volk van Nederland op, om zich te scharen rondom den standaard van Gods Woord en hoog te houden de banier der conscientievrijheid. De eerste tien jaren zijn toen door *De Standaard* gewijd aan een dubbelen arbeid, aan de bestrijding der fusie en triple alliantie politiek van Antirevolutionairen, Conservatieven en Roomschen, en aan de organisatie der eigen partij. Wat in dat tiental jaren door *De Standaard* verkregen werd, is bijna ongeloofelijk te zeggen. In 1871 Groen alleen, zonder leger, zonder pers, zonder uitgewerkt program, zonder een noemenswaard getal van kiesverenigingen, en slechts drie leden in de Kamer. En in 1881 Groen wel gestorven, maar door Kuyper vervangen; en voorts een dagblad, een steeds zich ontwikkelende kleine pers, een kiezersbond, een Centraal Comité, meer dan tweehonderd kiesverenigingen over heel het land verspreid, een program van beginselen, eene Deputatenvergadering; in de Kamer twaalf leden, en onder dezen Keuchenius weer terug, de man van de motie, het belichaamde protest van alle fusie en triple alliantie poli-

tiek; het Conservatisme *verslagen*, en het Liberalisme zoo deerlijk *geslagen*, dat de overwinning toen reeds een kwestie was van tijd.

Aan het einde van eene tienjarige worsteling stond dit feit vast, dat de minderheid in het land de meerderheid was in de Kamer. Op een wel omschreven program bood *De Standaard* nu in 1881 en 1882 samenwerking aan andere partijen aan, om alzoo een einde te maken aan de onrechtvaardige Liberalistische overheersching. Door die samenwerking, welke van de vroegere fusie in wezen verschilde en wel menigmaal als een monsterverbond is uitgekreten, maar nooit principieel is bestreden of weerlegd, is het toen in enkele jaren tijds tot overwinning van het Liberalisme gekomen. In April 1888 trad het ministerie der rechterzijde op.

In zestien jaren tijds was, vooral onder de krachtige leiding van *De Standaard*, eerst het Conservatisme, daarna het Liberalisme verslagen, en het Christelijk beginsel publiek in deze landen in eere hersteld. En aan welke kritiek het ministerie Mackay ook hebbe blootgestaan, het heeft de booze profetie en de ongunstige verwachting der Liberalen beschaamd en de bewijzen geleverd, tot regeeren bevoegd en bekwaam te zijn. Het heeft eene werkzaamheid ontwikkeld, welke naar de getuigenis van den Hoogleraar Buys bij die van vorige ministeries niet achterstond. En het heeft eene schoolwet gegeven, die in een langen strijd wapenstilstand en verademing heeft gebracht en aan de bijzondere school de rechtsgelijkheid in beginsel verzekerd heeft.

Zonder twijfel is het ministerie Mackay het hoogtepunt geweest, dat door de politieke actie van de rechterzijde, *De Standaard* vooraan, is bereikt. In dezelfde mate toch als de Antirevolutionaire beginselen aan invloed wonnen, is èn in Roomsche èn in Irenische kringen de oude antipathie tegen het Calvinisme ontwaakt. Er is geen beschuldiging meer onwaar en meer met de feiten der historie in strijd, dan dat

Groen en Kuiper de geloovige Christenen in Nederland op de droevigste wijze uiteen hebben gescheurd. Indien Groen ergens van te beschuldigen is geweest, zeker niet van eng-hartigheid, van onverdraagzaamheid, van gebrek aan geduld. Integendeel, zijn bedoelen was steeds ralliement. Hij was op weren maar steeds ook op werven bedacht. En *De Standaard* is voortgeschreden in datzelfde spoor. Volk en edelen, Irenischen en Confessioneele, Hervormden en Gereformeerden heeft zij steeds bedoeld en getracht, op *politiek* gebied vereenigd te houden op den grondslag van het program.

En deze vereeniging van alle geloovige Christenen in de politieke actie is vergelijkenderwijs aan *De Standaard* nog beter en langer dan aan Groen van Prinsterer gelukt. Het ralliement is van 1870 tot '80, ja zelfs tot '88 toe, sterker en inniger geweest dan ooit in de dagen van Groen. Het volkspetitionnement van 1878 sloot de gelederen nog nauwer aaneen. En terwijl het samengaan in Groen's dagen telkens weer op fusie en teleurstelling uitliep, is het ministerie Mackay, vrucht van de gemeenschappelijke actie der rechterzijde, geen da capo geweest van dat van '57 en '66.

Doch toen de Redacteur van *De Standaard* ook werd stichter der Christelijke Universiteit en vader der dolcantie, toen trok de een na den ander zich terug, en was het met de samenwerking gedaan. Nu bestaat niet hierin onze grootste ellende, dat er onder ons Christenen zooveel verschil van inzicht bestaat. Dat het besta, dat het zich formuleere, dat het zich belichame in een program, dat het zich organiseere in eene partij. Indien dit ook van de andere zijde geschiedde, er zou waarschijnlijk in vele punten nog overeenstemming blijken te bestaan en samenwerking mogelijk zijn. Maar wat de politiek dikwerf zoo bedorven en de verhoudingen zoo bitter heeft gemaakt, is dit, dat men kerkelijke sympathieën en antipathieën met politieke beginselen hopeloos dooreenwart en vermengt; dat men samenwerking bestrijdt

en op hetzelfde oogenblik de fusie binnenhaalt; dat men den Protestantschen hartstocht tegen Rome voedt en het Protestantsch beginsel tegen Rome verzaakt; dat men onder kerkelijke vlag met het ongeloof en het liberalisme een verbond sluit, om tegen de orthodoxie en de orthodoxen te velde te trekken.

Daartegenover staat de Antirevolutionaire partij, geleerd en geleid door *De Standaard*, als eene politieke partij in het land. Klein moge ze zijn maar ze staat zuiver in de beginselen, zij is in engeren zin geen godsdienstige, geen kerkelijke, maar een staatkundige partij. En als zoodanig vraagt zij niet naar kerkelijke kleur. Hervormden en Gereformeerden, Irenischen en Confessioneeelen worden over heel het land heen door alle goede Antirevolutionairen aanbevolen en gesteund. Van achteruitzetting op staatkundig terrein van wege kerkelijke sympathieën is onder ons tot dusver nimmer sprake geweest. En dat heeft *De Standaard* ons geleerd. Met eene zuiverheid die alleen gevolg kan zijn van eene volkomene beheersching van beide terreinen, heeft de Redacteur van *Standaard* en *Heraut* tusschen kerk en staat onderscheid gemaakt.

En ook als zij de grondgedachten van Groen in de latere jaren in meer Calvinistischen, democratischen zin heeft uitgewerkt, heeft zij toch nimmer vijandschap tusschen volk en edelen gepredikt. Integendeel, democratie wil naar haar eigen herhaalde verklaring niet anders zeggen, dan dat het volk in *al* zijn standen en rangen meer dan tot dusver ga deelnemen aan de publieke zaak.

Volk en edelen, zij zijn in onzen worstelstrijd tegen Spanje door God zelven samengevoegd. Zij zijn in het begin dezer eeuw weder tot elkander gebracht door de Geesteswerking van den Réveil. En zij zullen ook in de toekomst samengaan als over en weer maar op den grondslag derzelfde beginselen de bedoelingen helderder in 't licht worden geplaatst. Het Calvinisme toch, hoe democratisch ook, is zoo weinig aan de

aristocratie vijandig, dat wij op dit oogenblik als Calvinisten hulde brengen aan de aristocratie van den geest. Maar de aristocratie, beide van geboorte en van geest, beantwoorde dan ook aan haar roeping! Zij is de bloem van het volk, de edelste uiting van het nationale leven. Zóó ga ze dan voorop, niet los van en niet tegen, maar aan de spits van het volk; vooraan in den strijd; in den strijd voor onze rechten en vrijheden. Dan zullen ook de edelen het verstaan, dat zij rekenen kunnen op de liefde en de trouw, ja wat meer zegt, ook op het gebed van ons volk. Want, wee het volk, ook het Calvinistische, dat zijne groote, zijne edele mannen niet eert.

Zoo zijn wij *De Standaard* dankbaar daarvoor, dat zij de Christenen in deze landen gevormd heeft tot eene zelfstandige politieke partij en ze als zoodanig bevestigd en versterkt heeft 25 jaren lang. Maar meer nog voelen wij ons tot erkentelijkheid verplicht voor het geloof en den moed, den heldenmoed, dien zij in den strijd voor onze beginselen aan den dag gelegd heeft. Het was vóór vijf en twintig jaren iets gansch anders, dan heden ten dage, om de banier van het Calvinisme te ontplooien voor aller oog. Er was een moed toe noodig, die slechts aan weinigen wordt geschonken. Als heel een land en volk met al zijne openbare instellingen van staat en kerk en school tegenover ons staat; als de publieke opinie, aan de pauselijke macht der middeleeuwen gelijk, ons met haar banvloek en doemvonnis dreigt; als niet alleen de heffe des volks ons werpt met haar slijk, maar ook alle edelen en aanzienlijken zich van ons keeren en aan hunne verachting en smaad ons prijsgeven; — om dan tòch op te staan, het juk der tirannie van de schouders te werpen, tegen den stroom op te roeien, te worstelen voor een beginsel, dat den Grieken

eene dwaasheid en den Joden eene ergernis is, en de zijde te kiezen van eene groep, die klein en onaanzienlijk als eene secte door allen wordt tegengesproken — dat M. H. is groot en schoon en onze warme hulde waard! Ik zal zulk een heldenmoed eeren, waar ik dien vinde. Ik zal hem eeren in Thorbecke als hij optrekt tegen het Conservatisme; in Multatuli, als hij in verontwaardiging de Droogstoppels geeselt en het opneemt voor den verdrukten Javaan; in alle helden van ons geslacht, die op wat terrein dan ook, met de macht der gewoonte en der traditie hebben gebroken, en die in het besef hunner roeping en naar de inspraak van hun hart gesproken hebben, omdat zij niet zwijgen konden. Ik zal hem eeren in de profeten en apostelen, in de martelaren en hervormers, die meer dan de macht der menschen, ook de machten der duisternis hebben weerstaan. Vergunt mij, dat ik hem ook eere in al de mannen van den Réveil en de Scheiding, in Bilderdijk en da Costa, in de la Saussaye en van Oosterzee, in Groen van Prinsterer en Keuchenius, en ook in hem, die meer dan zij allen de banierdrager van het Calvinisme mag heeten. (*Toejuiching.*)

Alleen wie iets beseft van de macht der gewoonte, hoe zij ons onbewust in haar dienst neemt, beslag op ons legt, overheerscht en gevangen neemt, kan het geloof en den moed waardeeren, noodig om met haar te breken. Wie aan die gewoonte zich onderwerpt, hem wacht zeer zeker een aangenaam en een gemakkelijk leven. Maar wie tegen zijne eeuw ingaat, en vooral wie tegen den geest der eeuw zijn: ik kan en ik mag niet anders, plaatst, die heeft op den smaad en de verachting zijner tijdgenooten te rekenen. Ook aan den Redacteur van *De Standaard* is even als aan Bilderdijk, da Costa en Groen, de verguizing door zijne tegenstanders, en helaas ook het wantrouwen en de miskening zijner geestverwanten niet gespaard. Maar zulke mannen zijn het dan ook, die de geschiedenis niet schrijven, maar maken; die den stroom van het leven voor verzanding en moerassigen stilstand bewaren,

en door het nageslacht altijd weer in hunne eere worden hersteld. (*Toejuicing.*)

Voorts, al deze mannen hadden in den strijd, dien ze aanbonden, geen ander wapen dan de macht van het woord. De diepte en vastheid der overtuiging heeft hen allen welsprekend gemaakt. Bilderdijk heeft in zijn forsche zangen de gespierdheid, de geweldige kracht, den onuitputtelijken rijkdom onzer taal aan het licht gebracht. Da Costa heeft ze overtoegen met het Oostersch coloriet, met den gloed der Oud-Testamentische profetie. Groen van Prinsterer beeldhouwt zijne gedachten in marmerblokken van stijl, zelfstandig en vast als eene rots. Maar de taal van *De Standaard* heeft al deze voorgangers overtroffen in elasticiteit van beweging, in levendige voorstelling, in beeldrijke schildering, in dramatische handeling, in bezielende, meeslepende kracht. Haar stijl is uit zinnen gebouwd, die, licht gewapend, vlug en bewegelijk, vroolijk en vol moed, onder zang en muziek, optrekken tegen den vijand, aanvallend of verdedigend, voor- of achterwaarts wijkend, maar die, altijd slagvaardig, het liefst zich bevinden midden in het gewoel van den strijd.

Er is onlangs terecht gezegd, dat de knobbel der strijdhaftigheid bij de Calvinisten meer dan bij andere menschen ontwikkeld is. (*Toejuicing*). Het Calvinisme gedooft immers geen transactie van beginselen, van geloof en ongeloof, van waarheid en leugen, en rust dus niet, voordat het de eere Gods tot erkenning gebracht heeft op alle terrein. En zoo heeft ook *De Standaard* van dien strijd nimmer afgelaten. Gedragen door een machtige overtuiging, tintelde haar taal ten allen tijde van geest en van leven; hare artikelen waren menigmaal schitterende improvisaties op schrift; de entrefilets waren dikwerf edelgesteenten van gedachte en van taal. Met één beeld, één zin werd het karakter van den vijand, de aard van den strijd, de positie der partijen geteekend; ééne enkele uitdrukking, straks als een gevleugeld woord op aller lippen

zwevend, was ter teekening voldoende; en klaar stond de zaak voor ieders oog. Nooit gaf *De Standaard* een dor betoog, een afgetrokken redeneering, maar altijd lag in het woord het hart, de ziel van een *man*. En die man *schreef* niet, maar hij *sprak* tot ons op het papier, en hij greep door dat woord ons aan in verstand en wil, in hart en geweten, en rustte niet voordat hij wist wat hij aan ons had. Ik wil niet ontkennen, dat midden in het gewoel van den strijd de slagen soms wel eens al te fel zijn neergekomen en dat onder het opstijgen van den kruitdamp niet altijd even duidelijk de vriend van den vijand is onderscheiden.

Maar deze eere kan ook door de tegenstanders aan *De Standaard* niet worden onthouden, dat zij in haar vijf-en-twintig jarige loopbaan gestreden heeft voor beginselen, die haar en die heel de Antirevolutionaire partij heilig zijn. Zij heeft gesproken krachtig en luide, omdat zij geloofd heeft. En daarom heeft zij aan duizenden geloof, bezieling, geestdrift ingestort. Als wij soms moedeloos neerzaten, heeft *De Standaard* met haar nimmer versagend idealisme, met haar onbezweken moed, met haar taaie volharding, met haar breeden, vrijen blik, met haar historischen zin, rekenend niet met dagen, maar met jaren en eeuwen, ons opgebeurd en wederom aangewakkerd tot den strijd. Geestdrift heeft zij gewekt, waarlijk niet alleen voor de partij en het partijbelang, maar meer dan dat voor de banier van het Evangelie, waaronder wij opgetrokken zijn tegen de revolutie dezer eeuw. Vertrouwen heeft zij ons ingeboezemd op de kracht van ons beginsel. Gehoorzaamheid heeft zij ons gepredikt aan de ordinantiën Gods. En eerst en meest heeft zij in ons allen ontstoken iets van den ijver, die ons bezielen moet voor de eere van Gods heiligen Naam. De smaad en de schande, die er meer dan eene eeuw, ook voor ons eigen besef, rustten op den Gereformeerden, den Calvinistischen naam — zij heeft ze er afgewenteld. En als wij thans zonder eenig gevoel van schaamte, met eenige fier-

heid en geestdrift zelfs, ons Calvinisten noemen en hoog en breed laten wapperen de vaan van onze beginselen, dan hebben wij dat in de eerste plaats aan *De Standaard* te danken. (*Langdurige toejuiching.*)

Maar afgedacht van al den zegen en al den invloed, die den arbeid van *De Standaard* kroonde, zijn we haar bovenal dankbaar voor de trouwe wacht, welke zij waarnam bij onze beginselen. Het is zeer goed mogelijk, dat de Antirevolutionaire partij, evenals in 1869 en 1871, nu of later weer wegslinkt tot eene kleine, onbeduidende groep. Maar Groen heeft het ons geleerd, en *De Standaard* heeft het ons ingescherpt, dat, al is het ook dat wij, geroepen tot den strijd, *meenens* strijden en met inspanning van alle kracht, het toch niet in de eerste plaats om succes is te doen. *Een staatsman niet, een Evangeliebelijder*, dat is ons aller leus, het devies van heel onze partij. Desnoods geen enkel vertegenwoordiger in de Kamer, en slechts, als in 1871, een 700 mannen in het land, die de knie voor ongeloof en bijgeloof niet buigen. Indien wij maar trouw bevonden worden in den strijd en ongeschonden bewaren den schat des geloofs, die ons van de vaderen is overgeleverd! Hoog boven succes en voorspoed staat de eere van Hem, wien te dienen op ieder terrein het diepste beginsel, de veer- en de drijfkracht van ons handelen is. Daarop heeft *De Standaard* steeds ons oog en ons hart gericht. Wij danken haar bovenal voor de principieele Christelijke politiek, welke zij met onbezweken moed nu 25 jaren gesteld heeft tegenover de politiek van het ongeloof en van de opportuniteit.

Ik weet wel, beginselen zijn geen mathematische formules; Kuyper is Groen niet en *De Standaard* is geen copie van de *Nederlandsche Gedachten*. Groen zelf kwam er hoe langer hoe meer toe, geleerd door de teleurstellingen die in zoo rijke

mate zijn deel waren, om tot het volk terug te gaan, in de maatschappij zijne sterkte te zoeken en, zonder eenige hulp van den staat, alleen in de vrijheid met het Evangelie tegen ongelooft en revolutie te strijden. En *De Standaard* heeft deze politieke beginselen van Groen dieper uit Schrift en historie opgehaald en alzijdiger uitgewerkt en toegepast op ieder terrein van het leven. Gelijkt *De Heraut* uit het instituut der kerk terugging tot de kerk als organisme, zoo heeft *De Standaard* onder en achter den staat teruggегrepen naar de maatschappij, naar het volk in al zijne rangen en standen, naar de bronnen en oorsprongen des levens. De Schrift, beide van Oud en Nieuw Testament, heeft haar het licht daarover doen opgaan. Calvin heeft haar daarheen den weg gewezen. De historie der Calvinistische volken, ook in ons eigen land, teekende dit spoor voor haar af. Tusschen het absolutisme van den staat en de hierarchie van de kerk nam *De Standaard* hare positie in het organisme en het organische leven der maatschappij. Pantheïsme en Clericalisme zijn daarom haar geboren en gezworen vijanden. (*Toejuiching.*) Wie haar daarvan beschuldigden, wisten niet wat zij deden. Daar is naast *De Heraut* geen blad in ons land, dat beide zoo principieel en rusteloos heeft bestreden als *De Standaard*. Zij ziet die vijanden, als niemand ze vermoedt; zij ziet ze niet, zij ruikt ze uit de verte; (*toejuiching*) en zij waarschuwt, als er nog geen wolkje aan de lucht schijnt te zijn.

En desniettemin, of liever, juist daarom is *De Standaard* het blad, dat meer dan eenig ander, religie en politiek op de innigste wijze verbonden heeft. Er is geen gebied, dat niet principieel door den godsdienst, door de groote tegenstelling van geloof en ongelooft, wordt beheerscht. En met name op staatkundig terrein gaat het ten slotte om de souvereiniteit, om de eere van God Almachtig. Het is mij bekend, dat juist deze innenging van de religie in de politiek menigmaal ergernis heeft gewekt. En meer dan eens is aan *De Standaard*

de eisch gesteld, om God Almachtig er buiten te houden. Maar zij heeft daaraan niet kunnen en niet mogen voldoen. De Schrift leert niet anders, want uit God en door Hem en tot Hem zijn alle dingen. De Gereformeerde religie laat geen andere opvatting toe, want de eere Gods stelt zij alom op den voorgrond. God is alles, of Hij is niets voor ons. Met Hem, met Zijne ordinantiën komen we steeds en overal in aanraking. En deze ordinantiën Gods heeft *De Standaard* voor ons opgespoord, in 't licht gesteld en gehandhaafd. Daarom heeft zij als geen ander blad de Schrift als het Woord Gods beleden en tegen alle verzwakking en vervalsching verdedigd. Daarom heeft zij uit die Schrift en bij haar licht ook uit natuur en historie de wetten opgespoord, die voor het leven in zijn onderscheiden uitingen hadden te gelden. En daarom is zij ook achter staat en kerk tot de maatschappij en het volk teruggegaan. Aan den staat zijn eigen taak om het recht staande te houden; ook aan de kerk haar eigen plaats en eere!

Maar daarachter ligt nog het rijke leven der maatschappij in al zijn kringen en ordeningen, dat niet aan staat of kerk zijn oorsprong dankt, maar daaraan vooraf gaat en in de schepping zelve is gegrond. Uit die maatschappij komt op het huisgezin en de school, het beroep en de arbeid, de kunst en de wetenschap, de handel en de nijverheid, en al die kringen, die den rijkdom van het menschelijk leven tot openbaring brengen en die alle toch weer zich onderscheiden door een eigen natuur en door een eigene levenswet. En daarom eischte *De Standaard*, in diepe tegenstelling zoowel met het staatsabsolutisme als met alle clericalisme van kerk of wetenschap, dat van al deze kringen en sferen de souvereiniteit in eigen kring zou worden erkend en geëerbiedigd. Dat is het Christelijk-politieke, het Calvinistisch-antirevolutionaire beginsel van *De Standaard* geweest. En daarom heeft zij er voor geijverd, dat de school aan de ouders moest

komen; dat de universiteiten vrij zouden zijn, dat arbeid en handel en nijverheid georganiseerd zouden worden overeenkomstig hun eigen natuur, dat huismanskiesrecht zou worden ingevoerd, dat alle rangen en standen zouden deelnemen aan de politieke zaak, dat er in het staatkundige gelijke rechten voor alle burgers zouden bestaan, dat de volksvertegenwoordiging in onze Staten uit het organische volksverband zelf voortkomen zou.

De Standaard is dikwerf van reprimatie beschuldigd. En het is zoo, zij is tot de Reformatie, tot de Schrift teruggegaan en heeft beide in zich opgenomen; breed slaat zij hare wortelen in de historie, die achter ons ligt. Maar zij is daardoor tegelijk door en door negentiende-eeuwsch, een op en top modern blad (*Toejuicing*), aan alle Conservatisme volkomen gespeend. Zij komt niet achteraan, maar zij ziet vooruit en loopt vooruit. (*Toejuicing*). Steunende op den Bijbel, heeft zij in ons land de vrijheid aangedurfd, zooals geen Roomsche of Liberaal, geen Conservatief of Irenische ze heeft durven schrijven in zijn program of heeft durven toepassen in de praktijk. Zij vraagt niets dan recht, recht voor allen, recht dus ook voor ons zelve. (*Toejuicing*). Zij vraagt geen ondersteuning van den staat, geen privilege voor de kerk, geen voorrang voor eenige godsdienstige overtuiging. Wat zij vraagt, is vrijheid alleen; vrijheid, om in de maatschappij met geen andere dan zedelijke wapenen den strijd der beginselen, en dus onzerzijds van het Evangelie tegen de Revolutie, te strijden. Als dat recht en die vrijheid aan allen gelijkelijk wordt geschonken, dan durft zij den kamp aan. Noch voor Romanisme, noch voor Liberalisme is zij dan bevreesd. Zij gelooft aan den zegen der Reformatie, aan de historie en de toekomst van ons volk, aan de kracht van ons beginsel, aan het gezag van Gods woord.

Toen zij oprad, heeft zij ons opgeroepen om ons te scharen rondom den standaard van Gods Woord en hoog te

houden de banier der vrijheid. Daaraan is zij zelf getrouw gebleven tot op dezen dag. En daarom spreek ik het als mijne en zeker ook als uwe overtuiging uit, op eene geschiedenis van 25 jaren gegrond: zoolang Dr. Kuyper Redacteur van *De Standaard* is — en God geve, het zij lange nog! — zoolang is het principieel belang van de Antirevolutionaire partij in de handen van *De Standaard* veilig. En ook zoolang wij, steunende op den Bijbel, strijden voor de vrijheid, hebben wij recht om aan te heffen het lied van Da Costa:

Zij zullen het niet hebben,
Ons oude Nederland! enz.

Nadat de geachte feestredenaar voor zijn schoone en bezielende rede door de menigte langdurig en geestdriftvol was toegejuicht, verzocht de Voorzitter der vergadering te zingen: Da Costa's lied:

Zij zullen het niet hebben,
ons oude Nederland!
Het bleef bij alle ellenden,
— Gods en der Vadren pand!
Zij zullen het niet hebben,
de goden van den tijd!
Niet om *hun* erf te wezen, } *bis.*
Heeft God het ons bevrijd! }

Of zijn het andre tijden,
die God voor ons bewaart?
Een donkerer lotsbedeeling,
waarvoor wij zijn gespaard?
Gij zult ons toch niet hebben,
gij goden van den tijd!
Wij blijven ook bij 't zinken } *bis.*
der vaders God gewijd! }

De muziek van Zaagmans speelde het eerste couplet op een andere wijs dan ons volk gewoon is te zingen, ten ge-

volge waarvan het eerste vers niet al te best ging. Het tweede couplet werd zonder muziek gezongen en nu ging het uitstekend.

Thans was het oogenblik gekomen, dat de voorzitter aan Dr. Kuiper het geschenk der Antirevolutionaire partij zou aanbieden.

Aan het gejuich scheen geen einde te komen, toen Dr. Kuiper door een lid der feestcommissie, de heer W. J. Mennes, op het podium werd geleid. Een gezwaai van hoeden, zakdoeken en programma's en een gejubel, als wellicht nog niemand ooit gezien of gehoord heeft.

De voorzitter schoof nu het doek weg, dat het geschenk voor de oogen van allen, in de zaal aanwezig, had verborgen gehouden en thans was ieder in de gelegenheid een gedenkteeken te bewonderen, bestaande uit een sierlijk bewerkt monumentaal stuk ter hoogte van 80 centimeter.

Boven op een zwart marmeren zuil prijkt een fraai gemodelleerd zilveren beeld, voorstellende de Nederlandsche Maagd, houdende in de eene hand een vaandel waarop gegraveerd is het volgende:

„Onze hulpe is in den name des Heeren, die hemel en aarde gemaakt heeft.” Ps. 124 : 8.

In de andere hand een bundel van elf pijlen, terwijl de fiere Nederlandsche leeuw aan haren voet rust.

Aan beide zijden van de zuil vindt men de beelden in massief zilver, voorstellende de geschiedenis en den Godsdienst. De geschiedenis houdt eene rol in de hand waarop de woorden „Ons Program” zijn gegrift en de Godsdienst een boek met het woord „Biblia.”

Smaakvol bewerkte schilden omgeven met ornamentiek en versierd met festoenen van bloemen zijn aan beide zijden aangebracht.

Op het eene schild leest men:

De Antirevolutionaire partij
aan Dr. A. Kuiper.